

Informatīvs paziņojums ERAF, ESF un KF par krāpšanas rādītājiem

Šis ir Komisijas dienestu sagatavots darba dokuments. Pamatojoties uz piemērojamajiem Kopienas tiesību aktiem, tajā ir sniegta tehniska informācija, kura ir paredzēta valsts iestādēm, praktizējošām personām, finansējuma saņēmējiem vai potenciālajiem saņēmējiem, kā arī citām iestādēm, kuras ir iesaistītas kohēzijas politikas uzraudzībā, kontrolē un īstenošanā, par to, kā interpretēt un piemērot Kopienas noteikumus šajā jomā. Šā darba dokumenta mērķis ir sniegt Komisijas dienestu paskaidrojumus par minētajiem noteikumiem un to interpretāciju, lai atvieglotu darbības programmu īstenošanu un veicinātu labu praksi. Tomēr šis informatīvais paziņojums neskar valsts tiesību aktu interpretāciju, Eiropas Kopienu Tiesas vai Pirmās instances tiesas vai Komisijas lēmumu pieņemšanas jaunāko praksi.

SATURS

1. IEVADS	3
1.1. Priekšvēsture	3
1.2. Kopējā krāpšanas novēršanas stratēģija	4
2. DEFINĪCIJAS	5
2.1. „Pārkāpuma” definīcija	5
2.2. Līgumā sniegtā „krāpšanas” definīcija.....	5
2.3. Krāpšanas veidi	6
3. KRĀPŠANAS IEMESLI	7
4. ATBILDĪBA KRĀPŠANAS NOVĒRŠANĀ UN ATKLĀŠANĀ.....	8
4.1. Vadības un sertifikācijas iestādes („vadība”).....	8
4.2. Revīzijas iestādes (un citas iestādes, kuras veic revīziju).....	8
5. IETEIKUMI ŠĀ INFORMATĪVĀ PAZIŅOJUMA IZMANTOŠANAI.....	9

1. pielikums Līgumslēgšanas un publiskā iepirkuma krāpšanas shēmas un rādītāji
2. pielikums Konsultāciju pakalpojumu krāpšanas shēmas un rādītāji
3. pielikums Ziņošanas procedūra par krāpšanu *OLAF*

1. IEVADS

1.1. Priekšvēsture

Saskaņā ar EK līguma 274. pantu Komisija uzņemas atbildību par budžeta izpildi, ievērojot pareizas finanšu vadības principus. Turklāt dalībvalstis sadarbojas ar Komisiju, lai nodrošinātu to, ka apropriācijas tiek izmantotas saskaņā ar pareizas finanšu vadības principiem.

EK līguma 280. pantā ir noteikts, ka Kopiena un dalībvalstis apkaro krāpšanu un citādu nelikumīgu rīcību, kas apdraud Kopienas finanšu intereses.

Turklāt saskaņā ar Padomes Regulas (EK, *Euratom*) Nr. 1605/2002 par Finanšu regulas, ko piemēro Eiropas Kopienų vispārējam budžetam¹, 53. b panta 2. punktu dalībvalstis ir atbildīgas par to, lai novērstu un izskatītu pārkāpumus un krāpšanu dalītās pārvaldības jomā. Saskaņā ar dalītās pārvaldības tiesisko regulējumu, aizsargājot Kopienas finanšu intereses, dalībvalstis ir galvenokārt atbildīgas par vadības un kontroles sistēmu izveidošanu atbilstīgi Kopienas tiesību aktu prasībām, par minēto sistēmu darbības efektivitātes pārbaudi, izmantojot revīzijas, ko veic izraudzītas iestādes, lai novērstu, atklātu un labotu pārkāpumus un krāpšanu². Pārkāpuma gadījumā vai gadījumā, ja radušās aizdomas par krāpšanu, ir jāinformē Komisija saskaņā ar Komisijas Regulās (EK) Nr. 1681/94 un (EK) Nr. 1831/94 noteiktajām ziņojuma sniegšanas procedūrām par pārkāpumu gadījumiem, kas saistīti ar 2000.–2006. gada plānošanas periodu, un saskaņā ar Komisijas Regulu (EK) Nr. 1828/2006 (27.–36. pants) — par gadījumiem, kas saistīti ar 2007.–2013. gada plānošanas periodu.

Neraugoties uz to, vai pārkāpums ir izdarīts bez iepriekšēja nodoma vai ar to (krāpšana), skartie izdevumi ir jāizslēdz no Kopienas budžeta līdzfinansējuma.

Šajā informatīvajā paziņojumā ir sniegts krāpšanas shēmu saraksts un attiecīgie krāpšanas rādītāji, kuri var būt noderīgi strukturālām darbībām ar mērķi palielināt dalībvalstīs informētību par krāpšanu, lai pastiprinātu valdības un kontroles sistēmas un efektīvāk novērstu un atklātu krāpšanas gadījumus³.

¹ OV L 248, 16.09.2001.

² Padomes Regulas (EK) Nr. 1083/2006, ar ko paredz vispārīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu un Kohēzijas fondu un atceļ Regulu (EK) Nr. 1260/1999, 70. pants, OV L 210, 31.7.2006., un Komisijas Regulas (EK) Nr. 1828/2006), kas paredz noteikumus par to, kā īstenot Padomes Regulu (EK) Nr. 1083/2006, 4. iedaļa (27.-36. pants), OV L 371, 27.12.2006.

³

Katru gadu Komisija publicē ziņojumu par krāpšanas apkarošanu Kopienā (piem., 2007. gadam:

Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei, Kopienas finanšu interešu aizsardzība – Krāpšanas apkarošana – 2007. gada pārskata ziņojums – SEC(2008)2300 un SEC(2008)2301), kurā iekļauts pielikums ar statistikas datiem par pārkāpumiem, aizdomām par krāpšanu un krāpšanu. Attiecībā uz 2000.-2006. gada plānošanas perioda strukturālajām darbībām dalībvalstis, ziņojot Komisijai par pārkāpumiem saskaņā ar

1.2. Kopējā krāpšanas novēršanas stratēģija

Šis informatīvais paziņojums ir viena no darbībām, kura iekļauta 2008. gadā uzsāktajā plašākā iniciatīvā — Reģionu politikas ģenerāldirektorāts un Nodarbinātības, sociālo lietu un iespēju vienlīdzības ģenerāldirektorāts ar *OLAF* palīdzību izstrādāja Kopējo krāpšanas novēršanas stratēģiju (KKNS), kurā ir ietverta virkne krāpšanas apkarošanas pasākumu, lai dalītās pārvaldības ietvaros uzlabotu informētību par krāpšanu un sniegtu vadlīnijas un efektīvākus instrumentus krāpšanas apkarošanai.

Attiecībā uz vispārējām vadlīnijām, sākot no 2009. gada, mērķis ir izstrādāt tādu „paketi” par dažādiem ar krāpšanu saistītiem jautājumiem, kas būtu pieejama struktūrfondu pārvaldības iestādēm dalībvalstīs, darbiniekiem Komisijā un Komisijas un dalībvalstu revidentiem.

Konkrētāk KKNS stratēģiskie mērķi ir šādi:

- pastiprināt krāpšanas risku novērtēšanu,
- izstrādāt efektīvākas vadlīnijas dalībvalstīm krāpšanas atklāšanai,
- sniegt lielāku atbalstu dalībvalstu iestādēm krāpšanas novēršanas un atklāšanas darbā,
- uzlabot Reģionu politikas ĢD un Nodarbinātības, sociālo lietu un iespēju vienlīdzības ĢD informētību par krāpšanu,
- uzlabot dalībvalstīs informētību par krāpšanu.

Tā kā viens no KKNS stratēģiskajiem mērķiem ir sniegt efektīvākas vadlīnijas krāpšanas atklāšanai, tādējādi dodot ieguldījumu krāpšanas novēršanā, Komisija izstrādāja šo informatīvo paziņojumu par krāpšanas rādītājiem, lai palielinātu dalībvalstīs izpratni par krāpšanas shēmām un krāpšanas rādītājiem.

Šā informatīva paziņojuma 1. un 2. pielikumā ir ietverts vispārātzītu, pierastu un bieži sastopamu krāpšanas shēmu apkopojums līgumslēgšanas un publiskā

spēkā esošo ziņošanas tiesisko regulējumu, norādīja, ka 12-15 % pārkāpumu ir „aizdomas par krāpšanu”. Pamatojoties uz šo prognozi, 2007. gadā „aizdomas par krāpšanu” skar aptuveni 0,31 % no saistībām. Tā kā šie skaitļi ir provizoriski, tad tie jāizmanto pietiekami piesardzīgi, jo tikai kompetenta tiesu iestāde ir tiesīga kvalificēt „aizdomas par krāpšanu” kā krāpšanu.

iepirkuma jomā, kā arī nodarbinātības izmaksas, konsultēšanas pakalpojumi un ar to saistītie krāpšanas rādītāji⁴.

Šā informatīvā paziņojuma 3. pielikumā ir apkopotas ziņojumu sniegšanas procedūras par krāpšanu Eiropas Birojam krāpšanas apkarošanai (*OLAF*).

2. DEFINĪCIJAS

2.1. „Pārkāpuma” definīcija

Padomes 1995. gada 18. decembra Regulas (EK) Nr. 2988/95 par Eiropas Kopienu finanšu interešu aizsardzību nozīmē jēdziens “pārkāpums” ir plašs jēdziens un ietver gan pārkāpumus ar iepriekšēju nodomu, gan pārkāpumus bez iepriekšēja nodoma, ko izdarījuši saimnieciskās darbības subjekti.

Regulas (EK) Nr. 2988/95⁵ 1. panta 2. punktā „**pārkāpums**” definēts šādi:

„...Pārkāpums” nozīmē Kopienas tiesību normas pārkāpumu, ko rada kāda saimnieciskās darbības subjekta rīcība vai nolaidība, kas kaitē vai varētu kaitēt Kopienu budžetam vai to pārvaldītiem budžetiem: mazinot vai zaudējot ienākumus no Kopienu interesēs tieši izveidotajiem pašu resursiem, vai arī veicot nepamatotus izdevumus”⁶.

2.2. Līgumā sniegtā „krāpšanas” definīcija

Konvencijā, kas izstrādāta, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienību K3. pantu, par Eiropas Kopienu finansiālo interešu aizsardzību⁷ jēdziens „**krāpšana**” attiecībā uz izdevumiem ir jebkāda darbība vai bezdarbība ar iepriekšēju nodomu, kura ir saistīta ar

- viltotu, kļūdainu vai nepilnīgu pārskatu vai dokumentu lietošanu vai uzrādīšanu, kuru rezultāts ir Eiropas Kopienu vispārīgā budžeta vai Eiropas Kopienu pārvaldīto vai Eiropas Kopienu interesēs pārvaldīto budžetu līdzekļu piesavināšanās vai nelikumīga paturēšana,

⁴ Nozīmīga informācijas daļa balstās uz datiem no Sertificētu krāpšanas izmeklētāju asociācijas (*ACFE*) 2008. gada rokasgrāmatas par krāpšanu līgumslēgšanas un publiskā iepirkuma jomā [*guide to Contract and Procurement Fraud*]. Šī rokasgrāmata ir izstrādāta, pamatojoties uz krāpšanas gadījumu izmeklēšanu visā pasaulē un plaši pazīstamām krāpšanas shēmām. Skatīt www.acfe.com.

⁵ OV L 312, 23.12.1995., 1. lpp.

⁶ Definīcija, kas ir pielāgota struktūrfondu vajadzībām, ir sniegta Regulas (EK) Nr. 1681/94 1.a pantā: „...pārkāpumi” definēti kā „jebkurš Kopienas tiesību noteikumu pārkāpums, kas izriet no uzņēmēja darbības vai bezdarbības, kuras rezultātā tiek nodarīts vai varētu tikt nodarīts kaitējums Eiropas Kopienu vispārējam budžetam, iekļaujot Kopienas budžetā nepamatotus izdevumus”. Tāda pati definīcija ir sniegta 2. panta 7. punktā Padomes Regulai (EK) Nr. 1083/2006, ar ko nosaka Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda un Kohēzijas fonda vispārīgos noteikumus 2007.-2013. gada periodam.

⁷ OV C 316, 27.11.1995., 49. lpp.

- informācijas noklusēšanu, pārkāpjot konkrētas saistības, ar tādu pašu rezultātu,

- šādu līdzekļu izlietošanu citiem mērķiem, nekā tie sākotnēji tika piešķirti.

Tātad „viltus ar iepriekšēju nodomu” ir tas elements, kas atšķir krāpšanu no vispārīgāka jēdziena „pārkāpums”.

Saskaņā ar Regulas (EK) Nr. 1681/94 3. panta e) punktu kopš 2006. gada dalībvalstīm, paziņojot Komisijai par pārkāpumiem, ir jānorāda, vai attiecīgie pārkāpumi ietver „**aizdomas par krāpšanu**”⁸.

2.3. Krāpšanas veidi

Tiek ieteikts pielāgot jebkuru krāpšanas veidu klasifikāciju tiem īpašajiem apstākļiem un videi, kādā attiecīgā organizācija darbojas.

Sertificētu krāpšanas izmeklētāju asociācija (ACFE)⁹ izmanto īpašu taksonomiju, kurā ietverti tie krāpšanas veidi, ar kuriem jebkura organizācija varētusaskarties. ACFE iedala krāpšanu trijos krāpšanas veidos, sniedzot iespēju organizācijai konstatēt, kuras jomas ir vairāk pakļautas krāpšanai:

1. tīša finanšu pārskatu sagrozīšana (piem., nepareizi paziņoti ieņēmumi);
2. jebkura veida materiālo un nemateriālo aktīvu nelikumīga piesavināšanās (piemēram, nelikumīga izdevumu atmaksa);
3. korupcija (piem., uzpirkšana (kukuļdošana), mahinācija ar cenu piedāvājumu, slēpts interešu konflikts, līdzekļu piesavināšanās).

⁸ Regulas (EK) Nr. 1681/94 1.a. panta 4. punktā „aizdomas par krāpšanu” ir definētas kā „neatbilstība [pārkāpums], kuras dēļ ierosina administratīvu vai tiesas procedūru valsts līmenī, lai konstatētu tīšu uzvedību, jo īpaši, krāpšanu”. Šī definīcija ir atkārtota gandrīz identiskā veidā Regulas (EK) Nr. 1828/2006 27. panta c) punktā.

⁹ Skatīt "*Managing the Business Risk of Fraud – A Practical Guide*" [„Pārvaldīt krāpšanas komerciālo risku – Praktiska rokasgrāmata”], *the Institute of Internal Auditors, the American Institute of Certified Public Accountants and the Association of Certified Fraud Examiners*, 2008. gads. <http://www.ifa-iaf.be/v1/frontEnd/libraryIfa/index.php?action=detail&id=29>.

3. KRĀPŠANAS IEMESLI

Krāpšana balstās uz trim elementiem, kurus var apkopot, izmantojot apzīmējumu "krāpšanas trīsstūris"¹⁰.

Iespēja

Pat tad, ja personai ir motīvs rīcībai, ir jābūt arī atbilstošai iespējai to paveikt. Iekšēju kontroles sistēmu trūkums var izraisīt šādu iespēju (*iespējamība, ka krāpšana netiks konstatēta, ir izšķirīgs arguments krāpniekam*). Kā iekšējās kontroles sistēmu vājo punktu piemērus var minēt nepilnības saistībā ar

- uzraudzību un pārbaudi,
- pienākumu nošķiršanu,
- vadības atļaujām,
- sistēmu kontrolēm.

Krāpšana var notikt arī tad, ja kontrole netiek piemērota vai personas, kuras pilda vadītāja funkcijas, rada iespēju neievērot pastāvošo kontroli.

Racionalizācija

Persona var atrast savai rīcībai attaisnojumu, savu darbību racionalizējot, piemēram, „tā rīkoties ir taisnīgi — es esmu pelnījis (-usi) šo naudu” vai „viņi man to ir parādā”. „Es tikai aizņemos šo naudu — es to atdošu atpakaļ”.

Finansiāla rakstura spiediens, stimulš vai motīvs

“Vajadzības vai mantkārības” faktors. Vienkārša mantkārība bieži var būt spēcīgs motīvs. Cita veida iemesli var rasties no personīgām finanšu problēmām vai atkarībām no azartspēlēm, narkotikām u.c.

¹⁰ “Krāpšanas trīsstūra” koncepcijas autors ir krāpšanas jautājumu pētnieks Dr. Donald R. Cressey. Skatīt “*The Handbook of Fraud Deterrence*”, autori Harry Cendrowski, James P. Martin un Louis W. Petro, 2007. g., 41. lpp.

“Krāpšanas trīsstūra laušana”¹¹ ir galvenais panākumu avots krāpšanas novēršanā. No minētajiem trim elementiem „iespēja” ir vistiešāk saistīta ar spēcīgām iekšējās kontroles sistēmām, un līdz ar to tas ir elements, ko var visvieglāk pārvaldīt.

4. ATBILDĪBA KRĀPŠANAS NOVĒRŠANĀ UN ATKLĀŠANĀ

4.1. Vadības un sertifikācijas iestādes („vadība”)

Saskaņā ar struktūrfondu dalītās pārvaldības sistēmu dalībvalstis ir galvenokārt atbildīgas par vadības un kontroles sistēmu izveidošanu atbilstīgi Kopienas prasībām, par minēto sistēmu darbības efektivitātes pārbaudi, izmantojot revīzijas, ko veic izraudzītas iestādes, lai novērstu, atklātu un labotu pārkāpumus un krāpšanu.

Lai gan vadībai ir jāuzņemas primārā atbildība par krāpšanas novēršanu, tomēr panākumi atturēšanā no krāpšanas var būt atkarīgi no vadības un revidentu kopīgiem centieniem¹².

Mērķim jābūt samazināt „iespējas” elementu krāpšanas trīsstūrī.

Galvenais “iespējas” samazināšanas mehānisms ir spēcīga iekšējā kontrole, jo īpaši ietverot piemērotu uzraudzību un pārbaudi, kā arī pienākumu nošķiršanu.

Vadībai arī jābūt pietiekamām zināšanām, lai identificētu krāpšanas rādītājus, un tai jābūt informētai par pienākumu ziņot par pārkāpumiem un aizdomām par krāpšanu saskaņā ar spēkā esošajiem tiesību aktiem.

Dalībvalstīm ir jāraugās, lai tajās tiktu pareizi īstenotas un izplatītas vadlīnijas attiecībā uz pienākumu ziņot par pārkāpumiem un aizdomām par krāpšanu, kā noteikts piemērojamajos tiesību aktos¹³.

4.2. Revīzijas iestādes (un citas iestādes, kuras veic revīziju)

Saskaņā ar *IIA* standartu 1210.A2¹⁴ iekšējiem revidentiem (un ārējiem revidentiem) ir jābūt pietiekamām zināšanām, lai identificētu krāpšanas rādītājus, bet viņiem nav jābūt

¹¹ Skatīt “*The Handbook of Fraud Deterrence*”, autori *Harry Cendrowski, James P. Martin* un *Louis W. Petro*, 2007. g., 41. lpp.

¹² Skatīt “*The Handbook of Fraud Deterrence*”, autori *Harry Cendrowski, James P. Martin* un *Louis W. Petro*, 2007. g., 29. lpp.

¹³ Padomes Regulas (EK) Nr. 1083/2006, ar ko paredz vispārīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu un Kohēzijas fondu un atceļ Regulu (EK) Nr. 1260/1999, 70. pants (OV L 210, 31.7.2006.) un Komisijas Regulas (EK) Nr. 1828/2006), kas paredz noteikumus par to, kā īstenot Padomes Regulu (EK) Nr. 1083/2006, 4. iedaļa (27.-36. pants) (OV L 371, 27.12.2006.).

¹⁴ *Institute of Internal Auditors* [Iekšējo revidentu institūts], *International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing* [Iekšējās revīzijas profesionālās prakses starptautiskie standarti].

tādām speciālām zināšanām kā personām, kuras ir primāri atbildīgas par krāpšanas atklāšanu un izmeklēšanu.

Rīkojoties saskaņā ar piemērotu profesionālo piesardzību¹⁵, revidentiem jābūt īpaši uzmanīgiem attiecībā uz tādām krāpšanas iespējām kā vāja kontrole pār kontroles un vadības sistēmām. Vajadzības gadījumā, jo īpaši tad, ja vadības un kontroles vide var tikt uzskatīta par augsti riskantu, revidentiem tiek ieteikts lūgt vadības iestādēm sniegt viedokli par krāpšanas risku, lai novērtētu esošos krāpšanas apkarošanas līdzekļus.

Revīzijas iestādes pārbauda, vai esošais krāpšanas apkarošanas mehānisms ir piemērots un efektīvs, veicot gan sistēmu revīzijas vadības un kontroles sistēmām, gan darbības revīzijas.

Revīzijas iestādēm varētu būt nepieciešamība īpaši piesardzīgi izturēties pret krāpšanu dotāciju piešķiršanas procedūrās un līgumslēgšanas un publiskā iepirkuma jomā (apspriežot, sagatavojot un veicot revīziju, revidentam publiskā iepirkuma joma ir jāuzskata par īpaši pakļautu augstam krāpšanas riskam)¹⁶.

5. IETEIKUMI ŠĀ INFORMATĪVĀ PAZIŅOJUMA IZMANTOŠANAI

Dalībvalstīm tiek sniegti šādi ieteikumi:

1. ņemt vērā šo informatīvo paziņojumu, lai palielinātu informētību, un nodrošināt tā plašu izplatīšanu visām iestādēm, kuras pārvalda struktūrfondus;
2. izmantot informāciju, kas ir sniegta **1. pielikumā** un **2. pielikumā**, par krāpšanas shēmām, pamatojoties uz labāko praksi, lai atjauninātu procedūras saistībā ar pārbaudēm un gala saņēmēju maksājumu pieprasījumu apstiprinājumiem. To var veikt, piemēram, iekļaujot pārbaudes punktu sarakstos atsauci uz šo paziņojumu un/vai uz jebkuru minēto krāpšanas shēmu, jo īpaši situācijās, kad riska novērtējums uzrāda augstu krāpšanas riska pakāpi;
3. nodrošināt informētību¹⁷ attiecībā uz ziņošanas procedūrām par krāpšanu, piemēram, vadības iestāžu un starpniekiestāžu tīmekļa vietnēs var iekļaut

¹⁵ Starptautiskais revīzijas standarts 240: „*Revidenta atbildība ņemt vērā krāpšanu finanšu pārskatu revīzijā*”. Tajā pašā standartā arī ir atzīts, ka „risks nenoteikt būtisku sagrozījumu, kas ir radies krāpšanas rezultātā, ir lielāks nekā risks nenoteikt būtisku sagrozījumu, kas radies kļūdas rezultātā, jo krāpšanā var būt izmatotas kompleksas un rūpīgi plānotas stratēģijas, kas paredzētas, lai sagrozītu faktus kā, piemēram, dokumentu viltošana, darbību uzskaites [grāmatvedības] tīšs trūkums vai apzināti kļūdainu paziņojumu sniegšana...”.

¹⁶ Skatīt *Exposure Draft Practice Note to International Standard on Auditing 240 providing additional guidance on public sector issues*, 3. punktu.

¹⁷ Lielākā daļa krāpšanas gadījumu izmeklēšanas tiek uzsāktas, pateicoties saņemtajai informācijai vai paziņojumiem. Šajā saistībā ir noderīgas bezmaksas tālruņa līnijas.

attiecīgu informāciju (skatīt ziņošanas procedūras par krāpšanu **3. pielikumā**);

4. nodrošināt to, ka vadības īstenotās pārbaudes tiek veiktas atbilstošā veidā, jo šīs pārbaudes ir svarīgs instruments atturēšanā no krāpšanas un tās atklāšanā. Atsaucē ir izmantots vadlīniju paziņojums „Vadlīnijas par vadības pārbaudēm, kas jāveic dalībvalstīm attiecībā uz darbībām, kuras līdzfinansē struktūrfondi un Kohēzijas fonds 2007.-2013. gada plānošanas periodā” [*Guidance document on management verifications to be carried out by Member States on operations co-financed by the Structural Funds and the Cohesion Fund for the 2007 – 2013 programming period*]¹⁸
5. izmantot savstarpēju informācijas salīdzināšanu, aizdomu par krāpšanu gadījumā pārbaudot informāciju pie trešām personām. Piemēram, aizdomīga rēķina, kuru iesniedzis gala saņēmējs, ticamību var pārbaudīt ar paša pakalpojuma sniedzēja palīdzību, vajadzības gadījumā izskatot uz vietas pakalpojuma sniedzēja grāmatvedību un reģistrus.

¹⁸ Dokumenta COCOF 08/0020/04 galīgā redakcija, 05.06.2008.

KRĀPŠANA LĪGUMSLĒGŠANAS UN PUBLISKĀ IEPIRKUMA JOMĀ

Izplatītas un atkārtoti sastopamas krāpšanas shēmas un attiecīgie krāpšanas rādītāji (brīdinājuma signāli)

Šajā pielikumā ir uzskaitītas un aprakstītas sešpadsmit izplatītas un atkārtoti sastopamas krāpšanas shēmas līgumslēgšanas un publiskā iepirkuma jomā, kā arī norādīti attiecīgie krāpšanas indikatori.

Šis ir vispārātzītu shēmu nepilnīgs saraksts.

Šajā pielikumā plaši izmantota struktūra un saturs, ko Sertificētu krāpšanas izmeklētāju asociācija (*ACFE*)¹⁹ lieto krāpšanas novēršanas un atklāšanas jomas profesionāļu apmācībā.

1. Korupcija — kukuļi un „komisijas naudas”

Shēmas apraksts

Kukuļi un „komisijas naudas” ir „vērtīgas lietas” došana vai saņemšana, lai ietekmētu amatpersonas rīcību vai uzņēmuma lēmumu.

Koruptīvi maksājumi

“Vērtīgajai lietai” ne vienmēr jābūt naudai, un bieži tā arī nav nauda (tādējādi neviennozīmība saglabājas, un pārkāpuma izdarītājs vajadzības gadījumā var vieglāk rast attaisnojumu savai rīcībai). Jebkurš materiāls labums, kas dots vai saņemts ar nodomu koruptīvi ietekmēt tā saņēmēju, var būt kukuļis. Īpašas “vērtīgas lietas”, kuras var tikt dotas vai saņemtas kā kukuļi, ir, piemēram: dāvanas, kuru vērtība pārsniedz organizāciju/ uzņēmumu noteiktos sliekšņus, “aizdevumi”, kas tiek vai nu atmaksāti vai nē, kredītkaršu izmantošana, pārmaksāšana par pirkumiem (piem., maksājot EUR 500 000 par dzīvokli, kura vērtība ir EUR 200 000), dzīvokļa lietošana bez maksas vai zema īres maksa, līzingā iegādātas automašīnas bezmaksas lietošana, maksa skaidrā naudā, neīstu “komisijas maksu” maksāšana ar čeku vai izmantojot bankas pārvedumu, bieži vienošanās rezultātā noteikti procenti par iegūto līgumu, kurus maksā caur

¹⁹ Sertificētu krāpšanas izmeklētāju asociācija, www.acfe.com. Konkrētāk — struktūra un saturs, kas izmantots krāpšanas izmeklētājiem paredzētajā apmācības kursā „Krāpšana līgumslēgšanas un iepirkumu jomā”.

starpniekiem vai fiktīvu uzņēmumu²⁰, ko izveidojis saņēmējs, kā arī slēpta līdzdalība korumpētajā līgumslēdzējā uzņēmumā vai pārdevēja uzņēmumā). Vērtīgās lietas bieži tiek dotas iepriekšminētajā secībā. Tas notiek tādēļ, ka puses sākotnēji var nebūt drošas par otras puses nodomiem un kukuļdevējs nevar atļauties veikt lielākus maksājumus, kamēr līgums nav piešķirts.

Pēc līguma piešķiršanas lielākā daļa kukuļu tiek maksāti kā „komisijas naudas”, kas nozīmē, ka līgumslēdzējs uzņēmums maksā vai „atliek” vienošanās rezultātā noteiktus procentus no katra saņemtā maksājuma. Lai arī kādā veidā kukulis tiktu maksāts, cenas parasti ir mākslīgi paaugstinātas vai arī preču un pakalpojumu kvalitāte ir zemāka, tādējādi sedzot maksājumu izmaksas.

Koruptīvie maksājumi veicina tādus citus krāpšanas veidus kā viltoti rēķini, neesoši izdevumi vai līguma specifikāciju neizpilde.

Koruptīva ietekme

Koruptīva ietekme līgumslēgšanas un publisko iepirkumu jomā bieži izpaužas kā neatbilstoša atlase, piemēram, nepamatota iegāde no viena piegādātāja (var būt vairāki piešķirumi, kuru vērtība ir zem publiskā iepirkuma sliekšņa), nepamatoti paaugstinātas cenas, pārmērīgi liels pirkumu daudzums, tiek akceptēta zema kvalitāte un novēlota piegāde vai tās trūkums²¹.

Krāpšanas rādītāji:

Visizplatītākais rādītājs attiecībā uz kukuļiem un „komisijas naudām” ir tas, ka līgumu piešķiršanā iesaistītais darbinieks noteiktā laika posmā neizskaidrojami labvēlīgi izturas pret līgumslēdzēju.

Citi brīdinājuma signāli:

- cieša sociāla saikne starp līgumu piešķiršanā iesaistīto darbinieku un pakalpojuma vai preces piegādātāju;
- neizskaidrojama vai pēkšņa līgumu piešķiršanā iesaistītā darbinieka materiālā stāvokļa uzlabošanās;
- līgumu piešķiršanā iesaistītajam darbiniekam ir slēpta blakus nodarbošanās;
- līgumslēdzējam rūpniecības nozarē ir kukuļdevēja slava;
- nedokumentētas vai biežas izmaiņas līgumā, tādējādi palielinot līguma vērtību;

²⁰ Fiktīvs uzņēmums ir uzņēmums, kas pastāv, bet reāli neveic nekādu uzņēmējdarbību vai kam nav nekādu aktīvu.

²¹ Minētais uzskaitījums bieži tiek apkopots kā „ACDKP” (“*SPQQD*”) faktors: neatbilstoša Atlase, augsta Cena, pārmērīgs Daudzums, zema Kvalitāte, novēlota Piegāde vai tās trūkums.

- līgumu piešķiršanā iesaistītais darbinieks noraida paaugstinājumu tādā darbā, kas nav saistīts ar publisko iepirkumu;
- līgumu piešķiršanā iesaistītais darbinieks neiesniedz vai neizpilda pilnībā interešu konfliktu deklarāciju.

2. Slēpts interešu konflikts

Shēmas apraksts

Interešu konflikta situācija var rasties tad, ja kādam līgumslēdzējas organizācijas darbiniekam ir slēptas finansiālas intereses saistībā ar līgumu vai līgumslēdzēju. Potenciālais interešu konflikts var neizraisīt nekādas tiesiskas darbības, ja darba devējs par to ir savlaicīgi un pilnībā informēts un šādu situāciju pieņem. Darbiniekam var, piemēram, slēptā veidā piederēt piegādātājs vai līgumslēdzējs, viņš vai viņa izveido fiktīvu uzņēmumu, ar kā palīdzību iegādājas ražojumus par mākslīgi paaugstinātu cenu, vai kam ir slēpta interese par īpašuma pārdošanu vai nomu.

Krāpšanas rādītāji:

- neizskaidrojams vai neparasts favorītisms attiecībā uz noteiktu līgumslēdzēju vai pārdevēju;
- pastāvīga augstas cenas, zemas kvalitātes utt. akceptēšana;
- līgumu piešķiršanā iesaistītais darbinieks neiesniedz vai neizpilda pilnībā interešu konfliktu deklarāciju;
- līgumu piešķiršanā iesaistītais darbinieks noraida paaugstinājumu tādā darbā, kas nav saistīts ar publisko iepirkumu;
- šķiet, ka līgumu piešķiršanā iesaistītais darbinieks nodarbojas ar paralēlu uzņēmējdarbību.

3. Slepena vienošanās par cenas piedāvājumu

Shēmas apraksts

Darba uzņēmēji īpašā ģeogrāfiskā apgabalā, reģionā vai ražošanas nozarē var slepeni vienošies izjaukt konkurenci un pacelt cenas, izmantojot dažādas shēmas, veicot slepenas vienošanās par cenas piedāvājumu.

Papildu cenas piedāvājums

Papildu cenas piedāvājumi, saukti arī par „ēnu” piedāvājumiem, ir paredzēti tikai tam, lai radītu iespaidu, ka notiek īsts konkurss, nodrošinot fonu īstajam piedāvājumam, un nevis tādēļ, lai saņemtu pircēja apstiprinājumu.

Pretendenti, kas sadarbojas, vienojas iesniegt augstākas cenas vai apzināti neatbilstošus piedāvājumus, lai panāktu privilīģētā līgumslēdzēja izraudzīšanos, neraugoties uz mākslīgi paaugstināto cenu. Uzvarētājs dalās ar savas peļņas procentiem ar

neizraudzītajiem pretendentiem, pieņem tos darbā kā apakšuzņēmējus vai ļauj tiem gūt uzvaru citos labi atmaksātu līgumu konkursos. Papildu cenas piedāvājumus var iesniegt arī fiktīvi uzņēmumi vai asociēti uzņēmumi.

Piedāvājumu ierobežošana

Lai shēmas mahinācijām ar cenas piedāvājumu izdotos, pretendentu skaitam jābūt ierobežotam un visiem jāpiekrīt slepenajai sadarbībai. Ja konkursā iesaistītos jauns pretendents (dēvēts par “nirēju”) vai tāds pretendents, kurš nevēlas sadarboties, cenu mākslīgais palielinājums kļūtu pamanāms. Lai no tā izvairītos, slepenās sadarbības partneri var samaksāt ārējiem uzņēmumiem, lai tie neiesniegtu piedāvājumus, vai izmantot spēcīgākus līdzekļus, lai tos atturētu no piedalīšanās. Lai aizsargātu savu monopolu, slepenās sadarbības partneri var arī piespiest piegādātājus vai apakšuzņēmējus neveikt darījumus ar uzņēmumiem, kas nav iesaistīti sadarbībā.

Piedāvājumu rotācija

Slepenās sadarbības partneri iesniedz papildu piedāvājumus vai atturas no piedāvājuma iesniegšanas, lai dotu iespēju katram pretendētājam būt zemākās cenas piedāvātājam pēc rotācijas principa. Rotācija var būt balstīta uz ģeogrāfiskās atrašanās vietas principu, piemēram, viens ceļu būves darbu uzņēmējs veic visu darbu vienā reģionā, cits uzņēmums savukārt — citā reģionā, vai arī rotācija notiek atkarībā no darbu veida, laika u.c.

Tirgus sadalīšana

Uzņēmumi, kas sadarbojas, var sadalīt tirgus vai produkcijas veidus un vienoties, ka nesacentīsies cita uzņēmuma ietekmes apgabalā vai sfērā, vai arī to darīs, izmantojot tikai tādas slepenās vienošanās metodes kā papildu piedāvājumu iesniegšana. Dažkārt darbinieki — kuriem atsevišķos gadījumos ir finansiāla interese par „konkurējošiem” uzņēmumiem — var būt iesaistīti slepenās vienošanās shēmās par cenas piedāvājumu, un viņi saņem daļu no mākslīgi paaugstinātajām cenām.

Krāpšanas rādītāji:

- uzvarējušais cenu piedāvājums ir pārāk liels salīdzinājumā ar paredzētajām izmaksām, publicētajiem cenu sarakstiem, līdzīgiem darbiem vai pakalpojumiem vai vidējām cenām ražošanas nozarē un taisnīgām tirgus cenām;
- noturīgi augstas cenas no visiem pretendentiem;
- piedāvājuma cenas samazinās, kad konkursā iesaistās jauns pretendents;
- konkursā uzvarējušo pretendentu rotācija atkarībā no reģiona, darba, darba veida;
- konkursā zaudējušie pretendenti tiek pieņemti darbā kā apakšuzņēmēji;

- nepierasti piedāvājuma modeļi (piemēram, starpība starp piedāvājumiem atbilst precīzai procentuālai daļai, uzvarējušais cenu piedāvājums ir tieši zem pieņemamo cenu sliekšņa, precīzi atbilst budžeta summai, piedāvājums ir ar pārāk lielu cenu, pārāk tuvu vai pārāk tālu no noteiktās summas, tajā ir apaļi skaitļi, tas ir nepilnīgs u.c.);
- acīmredzama saikne starp pretendentiem, piemēram, kopējas adreses, darbinieki, tālruna numuri u.c.;
- līgumslēdzējs savā piedāvājumā iekļauj apakšuzņēmumus, kuri paši pretendē uz galveno līgumu;
- kvalificēti uzņēmumi neiesniedz piedāvājumu un kļūst par apakšuzņēmumiem vai zemas cenas piedāvātājs atsauc savu piedāvājumu un kļūst par apakšuzņēmēju;
- daži uzņēmumi vienmēr iesniedz piedāvājumus, sacenšoties viens pret otru, bet citi nekad to nedara;
- zaudējušos pretendētus nevar atrast internetā, uzziņu krājumos, tiem nav adreses u.c. (citiem vārdiem sakot, tie ir fiktīvi);
- pastāv sarakste vai citas norādes, ka līgumslēdzēji apmainās ar informāciju par cenām, dala teritorijas vai citādi iesaistās neformālās vienošanās;
- slepenas vienošanās par cenu piedāvājumu ir tikušas konstatētas turpmāk minētajās nozarēs un attiecas arī uz struktūrfondiem: asfaltēšana, ēku būvniecība, bagarēšana, elektriskā aprīkojuma ierīkošana, jumīņu darbi, atkritumu uzglabāšana.

4. Nelīdzsvarots piedāvājums

Shēmas apraksts

Šajā krāpšanas shēmā līgumu piešķiršanā iesaistītie darbinieki privilīģētajam pretendētājam sniedz noderīgu iekšējo informāciju, kas nav pieejama citiem pretendentiem, piemēram, ka uzaicinājumā iesniegt piedāvājumu viens vai vairāki posteņi līgumā netiks izmantoti (daži posteņi var būt arī neskaidri vai ar pārāk augstām prasībām, un privilīģētajam pretendētājam tiek paskaidrots, kā rīkoties). Šāda informācija dod iespēju privilīģētajam pretendētājam piedāvāt zemāku cenu salīdzinājumā ar citiem pretendentiem, norādot ļoti zemu cenu tajā postenī, kurš netiks iekļauts galīgajā līgumā. Nelīdzsvarots piedāvājums ir viena no efektīvākajām shēmām mahinācijām ar cenas piedāvājumu, jo manipulācija nav tik uzkrītoša kā citās pazīstamākajās shēmās, piemēram, nepamatotā iegādē no viena piegādātāja.

Krāpšanas rādītāji:

- Īpašā postenī piedāvājums šķiet nesamērīgi zems;

- izmaiņas tiek veiktas neilgi pēc līguma piešķiršanas, dzēšot vai mainot posteņi noteiktās prasības;
- piedāvājuma posteņi atšķiras no tiem, kas norādīti faktiskajā līgumā;
- pretendents ir tuvi kontakti ar iepirkuma procedūrā iesaistītajiem darbiniekiem vai viņš ir piedalījies specifikāciju izstrādē.

5. Manipulācijas attiecībā uz specifikācijām

Shēmas apraksts

Uzaicinājumi iesniegt piedāvājumus vai priekšlikumus var ietvert specifikācijas, kuras ir speciāli pielāgotas, lai atbilstu kāda īpaša pretendenta kvalifikācijai, vai kuras var izpildīt tikai viens pretendents. Tā ir jo īpaši pierasta prakse IT un citu tehnisku nozaru līgumos.

Pārāk ierobežojošas specifikācijas var tikt izmantotas, lai izslēgtu no piedalīšanās citus kvalificētus pretendentes vai attaisnotu iegādi no viena piegādātāja vispār izvairoties no konkurences.

Tāds krāpniecisku specifikāciju modelis, kas favorizē īpašu uzņēmēju, liecina par korupciju.

Krāpšanas rādītāji:

- tikai viens vai daži pretendenti atsaucas uz uzaicinājumu iesniegt piedāvājumus;
- līdzība starp līguma specifikācijām un uzvarējušā uzņēmēja produkciju vai pakalpojumiem;
- sūdzības no citiem pretendentiem;
- līguma specifikācijas ir ievērojami šaurākas vai plašākas salīdzinājumā ar līdzīgiem iepriekšējiem uzaicinājumiem iesniegt piedāvājumus;
- nepierastas un nepamatotas līguma specifikācijas;
- vienam piegādātājam piešķirts liels skaits konkurētspējīgu līgumu;
- sociāla saikne vai personīgi kontakti starp līgumu piešķiršanā iesaistītajiem darbiniekiem un pretendentiem piedāvājumu konkursa laikā;
- pircējs definē kādu ražojumu, izmantojot zīmola nosaukumu, nevis vispārīgu aprakstu.

6. Cenas piedāvājuma informācijas izpaušana

Shēmas apraksts

Līgumslēgšanā, projekta izstrādē vai piedāvājuma novērtēšanā iesaistītie darbinieki var izpaust konfidenciālu informāciju, lai palīdzētu privilīģētajam pretendētā izstrādāt tādas tehniskos vai finansiālos priekšlikumus kā provizoriskais budžets, vēlamie risinājumi vai ziņas par konkurējošiem cenas piedāvājumiem.

Krāpšanas rādītāji:

- nepietiekama cenas piedāvājumu konkursa procedūru kontrole, piemēram, termiņu neievērošana;
- uzvarējušais cenas piedāvājums ir tikai nedaudz zemāks par nākamo zemākās cenas piedāvājumu;
- daži piedāvājumi atvērti agrāk;
- novēlotu piedāvājumu pieņemšana;
- tas pretendents, kas savu cenas piedāvājumu iesniedzis visvēlāk, arī ir uzvarējušais zemākās cenas piedāvātājs;
- visi cenas piedāvājumi tiek noraidīti un attiecībā uz konkrēto līgumu tiek vēlreiz rīkots piedāvājumu konkurss;
- uzvarējušais pretendents, izmantojot e-pastu vai citādā veidā, privāti sazinās ar līgumu piešķiršanā iesaistītajiem darbiniekiem piedāvājumu konkursa laikā.

7. Manipulācijas ar cenas piedāvājumu

Shēmas apraksts

Nepietiekami kontrolēta piedāvājumu konkursa laikā līgumu piešķiršanā iesaistītie darbinieki var veikt manipulācijas pēc piedāvājumu saņemšanas, lai nodrošinātu privilīģētā darba uzņēmēja izraudzīšanu (piedāvājumu mainīšana, piedāvājumu pazaudēšana, piedāvājumu anulēšana iespējamu kļūdu dēļ, kas konstatētas līguma specifikācijās u.c.).

Krāpšanas rādītāji:

- sūdzības no citiem pretendentiem;
- nepietiekama kontrole un nepiemērotas cenas piedāvājumu konkursa procedūras;
- norādes par izmaiņām piedāvājumos pēc to saņemšanas;
- piedāvājumi anulēti kļūdu dēļ;
- kvalificēts pretendents tiek diskvalificēts apšaubāmu iemeslu dēļ;
- attiecībā uz darbu netiek izsludināts atkārtots konkurss pat tādā gadījumā, ja saņemts mazāks piedāvājumu skaits nekā minimāli noteiktais.

8. Nepamatota līguma slēgšanas tiesību piešķiršana vienam piegādātājam

Shēmas apraksts

Šīs shēmas pamatā bieži ir korupcija, jo īpaši tad, ja modelis atkārtojas un ir apšaubāms.

Šādu piešķiršanu var veikt, sadalot iepirkumus, lai izvairītos no konkurētspējīga cenas piedāvājuma sliekšņiem, viltojot pamatojumu iegādei no viena piegādātāja, izstrādājot ļoti šauras līguma specifikācijas, pagarinot iepriekš piešķirtus līgumus tā vietā, lai izsludinātu jaunu piedāvājumu konkursu.

Krāpšanas rādītāji:

- līguma piešķiršana vienam piegādātājam, kura piedāvājums ir virs vai tieši zem konkurētspējīga piedāvājuma sliekšņiem;
- iepirkumi, kas iepriekš bija konkurētspējīgi, zaudē konkurētspēju;
- iepirkumu sadale, lai izvairītos no konkurētspējīga piedāvājuma sliekšņiem;
- uzaicinājuma iesniegt piedāvājumus nosūtīšana tikai vienam pakalpojuma sniedzējam.

9. Iepirkumu sadalīšana

Shēmas apraksts

Līgumu piešķiršanā iesaistītie darbinieki var sadalīt iepirkumu divos vai vairākos iepirkuma pasūtījumos vai līgumos, lai izvairītos no konkurences vai augstākā līmeņa vadības pārbaudēm. Piemēram, ja sliekšnis ir EUR 250 000, tad, lai izvairītos no citiem piedāvājumiem, viens preču un pakalpojumu iepirkums EUR 275 000 apmērā var tikt sadalīts divos līgumos — viens līgums precēm EUR 150 000 vērtībā un otrs pakalpojumiem — EUR 125 000 vērtībā.

Iepirkumu sadalīšana (bieži dēvēta par „*salami* sagriešanu”) var liecināt par korupciju vai citām krāpšanas shēmām, ko īsteno darba devējs, kas veic iepirkumu.

Krāpšanas rādītāji:

- divi vai vairāki secīgi un saistīti iepirkumi no viena un tā paša uzņēmēja, kas ir tikai mazliet zemāki par konkurētspējīga cenas piedāvājuma sliekšņiem vai robežu, pēc kuras sasniegšanas, veic augstāka līmeņa pārbaudes;
- nepamatota iepirkumu sadalīšana, piemēram, atsevišķi līgumi darbam un materiāliem, no kuriem katrs ir mazāks par piedāvājuma sliekšņiem;
- secīgi iepirkumi, kuru vērtība ir zem noteiktajiem sliekšņiem.

10. Līgumu sajaukšanās

Shēmas apraksts

Līgumslēdzējs, kuram ir daudz līdzīgu darba pasūtījumu, var vairākos no tiem iekļaut vienas un tās pašas personāla izmaksas, maksas vai izdevumus, no kā rodas pārāk liels rēķins.

Krāpšanas rādītāji:

- līdzīgi rēķini, kas iesniegti attiecībā uz dažādiem darbiem vai līgumiem;
- līgumslēdzējs uzņēmums izraksta rēķinus par vairāk nekā vienu darbu vienā un tajā pašā laika periodā.

11. Nepamatotu izmaksu iekļaušana rēķinā

Shēmas apraksts

Līgumslēdzējs var veikt krāpniecisku darbību, ar nodomu iekļaujot rēķinā izmaksas, kuras nav pieļaujamas vai pamatotas vai kuras nevar tieši vai netieši iedalīt līgumam. Darbaspēka izmaksas tiek nepamatoti iekļautas biežāk nekā izmaksas par materiāliem, jo teorētiski darbaspēka izmaksas var attiecināt uz jebkuru līgumu.

Ar darbaspēka izmaksām var manipulēt, izveidojot fiktīvus darba laika uzskaites grafikus, mainot darba laika uzskaites grafikus vai apliecinošus dokumentus vai vienkārši izdodot rēķinus ar pārāk lielām darbaspēka izmaksām bez apliecinošiem dokumentiem.

Krāpšanas rādītāji:

- pārāk lielas vai nepierastas darbaspēka izmaksas;
- darbaspēka izmaksas neatbilst līguma attīstībai;
- acīmredzamas izmaiņas darba laika uzskaites grafikos;
- darba laika uzskaites grafiki nav pieejami;
- vienas un tās pašas materiālu izmaksas tiek iekļautas apmaksai vairāk nekā vienā līgumā;
- netiešās izmaksas tiek iekļautas apmaksai kā tiešās izmaksas.

12. Kļūdaina cenu noteikšana

Shēmas apraksts

Kļūdaini noteiktas cenas līgumos rodas tad, ja līgumslēdzēji savos cenas piedāvājumos nenorāda aktuālas, pilnīgas un precīzas izmaksas vai ar cenām saistītu informāciju, kā rezultātā rodas palielināta līgumcena.

Krāpšanas rādītāji:

- līgumslēdzējs atsakās sniegt, sniedz novēloti vai nav spējīgs sniegt apliecinātos dokumentus attiecībā uz izmaksām;
- līgumslēdzējs sniedz nepiemērotu vai nepilnīgu dokumentāciju;
- novecojusi informācija par cenām;
- uzkrītoši augstas cenas, salīdzinot ar līdzīgiem līgumiem, cenrāžiem vai vidējām cenām ražošanas nozarē.

13. Līguma specifikāciju neievērošana

Shēmas apraksts

Līgumslēdzēji, kuri neievēro līguma noteikumus, bet pēc tam apzināti nepatiesi apgalvo, ka tos ir izpildījuši, veic krāpniecisku darbību.

Kā šādas krāpšanas shēmas piemērus var minēt standartiem neatbilstošu celtniecības materiālu izmantošanu, zemākas kvalitātes detaļas, prasītā pamatseguma neiekļāšanu ceļu būves projektos u.c. Motīvs, protams, ir peļņas vairošana samazinot izmaksas vai arī izvairīšanās no sankcijām par termiņu neievērošanu u.c. Daudzas šādas shēmas ir grūti konstatēt, ja vien neatkarīgi attiecīgās nozares eksperti neveic rūpīgas pārbaudes vai testus. Krāpnieki var mēģināt piekukuļot inspektoros.

Krāpšanas rādītāji:

- neatbilstība starp pārbaūžu un inspekciju rezultātiem un līguma prasībām un specifikācijām;
- nav veikta inspekcijas dokumentu vai sertifikātu pārbaude;
- zema kvalitāte, nepienācīga līguma izpilde un liels sūdzību skaits;
- norādes no līgumslēdzēja izdevumu uzskaites dokumentiem par to, ka līgumslēdzējs nav, piemēram, iegādājies darbam nepieciešamos materiālus, nav iegādājies vai nomājis darbam nepieciešamo aprīkojumu vai būvlaukumā nav bijis pietiekami daudz darbaspēka (NB: šāda veida kontrolpārbaude var būt vērtīga).

14. Viltoti, pārāk lieli vai divos eksemplāros izrakstīti rēķini

Shēmas apraksts

Līgumslēdzējs apzināti var būt iesniedzis viltotu, pārāk lielu vai divos eksemplāros izrakstītu rēķinu, rīkojoties viens pats vai arī slepeni korupcijas rezultātā vienojoties ar līgumu piešķiršanā iesaistītajiem darbiniekiem.

Krāpšanas rādītāji:

- rēķinā norādītās preces un pakalpojumus nevar atrast inventāra sarakstā vai grāmatvedības uzskaitē;
- nav apstiprinājuma par rēķinā norādīto preču un pakalpojumu saņemšanu;
- apšaubāms vai neesošs pirkuma pasūtījums par rēķinā norādītajām precēm un pakalpojumiem;
- līgumslēdzēja uzņēmuma uzskaitē neparādās tas, ka darbs ticis izdarīts vai ka radušās nepieciešamās izmaksas;
- rēķinā norādītās cenas, summas, preču apraksti vai noteikumi pārsniedz vai neatbilst precēm, kas norādītas līgumā, pirkuma pasūtījumā, saņemšanas uzskaitē, inventāra sarakstā vai izmantošanas reģistrā;
- daudzi rēķini ir ar vienādu summu, rēķina numuru, datumu utt.;
- apakšlīgumi slēgti „kaskādes veidā”;
- skaidras naudas maksājumi;
- maksājumi ārzonas uzņēmumiem.

15. Neesoši pakalpojumu piegādātāji

Shēmas apraksts

a) Kāds darbinieks var atļaut veikt maksājumus fiktīvam pārdevējam, lai piesavinātos līdzekļus. Šī shēma ir visizplatītākā tādos gadījumos, ja nepastāv pienākumu nošķiršana starp pieprasīšanu, saņemšanu un maksāšanu.

b) Līgumslēdzējs var izveidot neesošu uzņēmumu, lai iesniegtu papildu piedāvājumus, izmantojot shēmas, kurās notiek slepena vienošanās par cenas piedāvājumiem, lai mākslīgi palielinātu izmaksas vai vienkārši sagatavotu viltotus rēķinus.

Pieredze liecina, ka krāpnieki mēģina izmantot tādus uzņēmumu nosaukumus, kas ir līdzīgi ar reāli pastāvošu uzņēmumu nosaukumiem.

Krāpšanas rādītāji:

- pakalpojuma sniedzēju nevar atrast nekādos uzzīņu reģistros, internetā, *Google* un citās meklētājprogrammās u.c.;

- nav atrodama pakalpojuma sniedzēja adrese;
- pakalpojuma sniedzējs norāda nepareizu adresi vai tālruņa numuru;
- izmantots ārzonas uzņēmums.

16. Ražojumu aizvietošana

Shēmas apraksts

Ražojumu aizvietošana ir līgumā norādīto ražojumu aizstāšana ar zemākas kvalitātes precēm bez pircēja ziņas. Sliktākā gadījumā ražojumu aizvietošana var apdraudēt dzīvību, piemēram, trūkumi infrastruktūrā vai celtnēs. Aizvietošana ir īpaši pievilcīga līgumos, kuros prasīta tādu dārgu un augstas kvalitātes materiālu izmantošana, kurus var aizvietot ar līdžīga izskata, bet daudz lētākiem ražojumiem. Bieži tiek aizvietotas sastāvdaļas, ko nav viegli konstatēt. Lai maldinātu, inspekcijai var tikt rādīti speciāli izstrādāti paraugi.

Krāpšanas rādītāji:

- nepierasts vai vispārējs iepakojums — iesaiņojums, krāsas un dizains atšķiras no normas;
- neatbilstība starp ražojuma paredzēto izskatu un faktisko izskatu;
- ražojuma identifikācijas numuri atšķiras no publicētajiem vai katalogos norādītajiem numuriem vai numerācijas sistēmām;
- biežāk kā vidējie rādītāji neizdodas testi vai tiek novēroti darbības traucējumi, agri veikta aizvietošana vai lielas apkopes vai labošanas izmaksas;
- atbilstības sertifikātus parakstījušas nekvalificētas vai nesertificētas personas;
- ievērojama atšķirība starp paredzētajām un faktiskajām materiālu izmaksām;
- līgumslēdzējam ir darba grafika kavējumi, bet ātri panāk iekavēto;
- nepierasti vai nesalasāmi sērijas numuri; sērijas numuri neatbilst likumīgā ražotāja numerācijas sistēmai;
- rēķina vai inventāra saraksta posteņu numuri un apraksti neatbilst pirkuma pasūtījuma noteikumiem.

KRĀPŠANA DARBASPĒKA IZMAKSU UN KONSULTĀCIJU PAKALPOJUMU JOMĀ

Izplatītas un atkārtoti sastopamas krāpšanas shēmas un attiecīgie krāpšanas rādītāji (brīdinājuma signāli)

Šajā pielikumā ir uzskaitītas un aprakstītas izplatītas un atkārtoti sastopamas krāpšanas shēmas konsultāciju pakalpojumu jomā, kā arī norādīti attiecīgie krāpšanas indikatori.

Svarīgākā kontrole darba uzskaites sistēmā ir individuālais darbinieks un tas, ka viņš uzņemas saistības precīzi uzskaitīt nostrādāto laiku.

Šis ir vispārātzīto shēmu nepilnīgs saraksts.

1. Faktiskās darbaspēka izmaksas

Shēmas apraksts

Ja netiek veiktas ārējas neatkarīgas vai fiziskas pārbaudes, darbaspēks ir neaizsargāts pret manipulācijām. Projekta īstenotājs var apzināti tieši vai netieši norādīt neesošu darbaspēku. Izšķirīgais jautājums ir par to, vai darbinieka darba laiks ir pareizi aprēķināts tajā projektā, kurā viņš faktiski tika nodarbināts. (Darbaspēka izmaksu segšanai nedrīkst izmantot tādus trešo pušu dokumentus kā rēķinus, pirkuma pasūtījumus utt.).

Krāpšanas rādītāji:

- atšķirīgi izmaksu iekļaušanas modeļi;
- pēkšņas, ievērojamas izmaiņas izmaksu aprēķināšanā;
- projektu / līgumu izmaksu samazinājums, pārsniedzot noteiktās robežas vai tām tuvojoties;
- neproporcionāli liela daļa darbinieku, kurus apmaksā netieši;
- liels skaits darbinieku, kuri ir pārkvalificēti no tiešajiem darbiniekiem uz netiešajiem vai otrādi;
- tie paši darbinieki pastāvīgi tiek pārkvalificēti no tiešajiem darbiniekiem uz netiešajiem vai otrādi;
- nepietiekama darbaspēka izmaksu aprēķināšanas iekšējā kontrole, piemēram, darbinieku laika uzskaites kartes tiek parakstītas iepriekš, darbinieku laika uzskaites kartes aizpilda vadītājs, tās aizpilda ar zīmuli vai samaksas laika posma beigās;
- faktiskais stundu skaits un summas euro konsekventi atbilst budžeta summām vai ir tuvu tām;

- žurnālā tiek izdarīti korekciju ieraksti, lai novirzītu izmaksas starp līgumiem, pētniecību un izstrādi un tirdzniecību;
- ievērojams palielinājums vai samazinājums, attiecinot izmaksas uz jutīgiem kontiem;
- darbinieka darba laika samaksa aprēķināta citādāk nekā ar to saistītie ceļa izdevumi.

2. Neapmaksātas virsstundas

Shēmas apraksts

Projekta īstenotājs var apzināti norādīt neesošas virsstundas, darbiniekam nepiešķirot tādu neformālu atlīdzību par virsstundām kā papildu brīvdienu. Izšķirīgs jautājums ir par to, vai darbinieka darba laiks ir pareizi aprēķināts tajā projektā, kurā viņš reāli tika nodarbināts. Neeksistē trešās puses dokumentācija.

Krāpšanas rādītāji:

- profesionāliem darbiniekiem jāstrādā ievērojams neatmaksātu virsstundu skaits dažādos projektos gan tiešā, gan netiešā veidā;
- algotiem darbiniekiem ir aprēķinātas tikai noteiktas darba stundas, kas tiek strādātas jebkurā dienā ilgāku laika periodu;
- pastāv vadības izveidots neapmaksātu virsstundu darba modelis, kurā tiek piešķirtas piemaksas, pamatojoties uz nostrādātajām virsstundām;
- tādos līgumos vai projektos, kuros ir pārsniegtas izmaksas, darbinieki strādā tikai neapmaksātas virsstundas.

3. Konsultāciju/ profesionāli pakalpojumi

Shēmas apraksts (balstīts uz reālu gadījumu)

Pakalpojumi bija atbilstoši dokumentēti ar sīki izstrādātiem konsultāciju nolīgumiem, rēķiniem un atskaitēm. Aptvertie temati bija saistīti ar līgumslēdzēja uzņēmuma darbībām, un tika sniegti atbilstoši ieteikumi, lai uzlabotu atsevišķu darbību efektivitāti. Līgumslēdzējs uzņēmums īstenoja lielāko šo ieteikumu daļu. Piemērojamie nolīgumi saturēja nepieciešamo elementu daudzumu, un maksas tika uzskatītas par pamatotām.

Tomēr dažu līgumslēdzēju uzņēmumu pakalpojumi nekad iepriekš nebija izmantoti. Nolīgumos nebija precizēts, kādus pakalpojumus šie uzņēmumi sniegs. Tomēr tajos bija norādīts, kas sniegs pakalpojumus, kā arī attiecīgā stundas likme. Individuālu darbinieku dzīves gājuma dati nebija pieejami. Šo jauno uzņēmumu prasītās maksas bija lielākas. Uzņēmuma pārstāvis nevarēja paskaidrot iemeslus lielākai maksai vai precizēt, kādi pakalpojumi tika sniegti.

Turklāt šo uzņēmumu izsniegtajos rēķinos ietvertā informācija par papildu sniegtajiem pakalpojumiem bija diezgan vispārīga, un tajos bija tikai atsauce uz nolīgumu. Izdevumi bija uzrādīti kā vienreizējs maksājums, kurā nebija norādīts attiecīgais sadalījums — nostrādātās stundas, stundas likme, ceļa izdevumi vai citi izdevumi. Nebija pieejamas brauciena atskaites vai citi kopsavilkuma ziņojumi. Papildu informācija par šiem uzņēmumiem nebija pieejama. Projekta īstenotājs nevarēja sniegt nekādu citu informāciju, kā vien mutisku apliecinājumu par sniegtajiem pakalpojumiem.

Visbeidzot, rēķinos bija redzams, ka kā sarakstes adrese bija norādīta pasta abonenta kastīte, un šie uzņēmumi nebija iekļauti tālruņu katalogā.

Krāpšanas rādītāji:

- nav oficiāli parakstītu nolīgumu vai līgumu; tomēr par „sniegto pakalpojumu” maksātas lielas vienreizēja maksājuma summas, pamatojoties uz rēķiniem, kuros ir norādīta nepilnīga informācija;
- oficiālas vienošanās vai līgumi pastāv, bet tie ir vispārīgi attiecībā uz sniedzamajiem pakalpojumiem, un nav citu dokumentālu apliecinājumu, piemēram, detalizētu rēķinu, brauciena atskaišu vai pētījumu, ar ko varētu pamatot izdevumus;
- apmaksātie pakalpojumi tika izmantoti, lai nelikumīgi iegūtu, izplatītu vai izmantotu informāciju vai datus, kas aizsargāti ar tiesību aktiem vai noteikumiem;
- apmaksātie pakalpojumi bija paredzēti, lai nelikumīgi ietekmētu piedāvājuma saturu, priekšlikuma vai tāmes novērtējumu, piegādātāju izvēli, lai piešķirtu līgumu vai vienošanos par līgumu, izmaiņas vai prasības. Nav svarīgi, vai līgums ir piešķirts galvenajam līgumslēdzējam vai jebkādam pakārtotam apakšuzņēmumam;
- apmaksātie pakalpojumi tika iegūti vai veikti, pārkāpjot statūtus vai noteikumus, kas aizliedz neatbilstošu uzņēmējdarbību vai interešu konfliktus.

4. Darbaspēka kategorijas

Shēmas apraksts (balstīts uz reālu gadījumu)

Līgumslēdzēja priekšlikums, lai atjaunotu darba laika un materiālu līgumu, kas ir piešķirts ik gadu divus pēdējos gadus, liecināja, ka patiesās stundu likmes bijušas ievērojami zemākas nekā piedāvātās likmes, izņemot administratīvās kategorijas. Piedāvājumu konkursa laikā sākotnējā piedāvājumā bija norādīts pilna apjoma darbaspēks. Pēc līguma iegūšanas līgumslēdzējs pieņēma darbā vai nodarbināja darbiniekus par zemāku atlīdzību. Dažu nesen pieņemto darbinieku kvalifikācija bija zemāka nekā prasībās, kas bija norādītas uzaicinājumā iesniegt priekšlikumus. Līgumslēdzējs iekļāva daudzus no jauna pieņemtos darbiniekus tādās darba kategorijās, kurām tie nebija pietiekami kvalificēti.

Krāpšanas rādītāji:

- ievērojamas atšķirības starp piedāvātajām un faktiskajām vienības izmaksām vai daudzumiem, neveicot atbilstīgas izmaiņas darba apjomā vai darba prasībās;

- par katru secīgo darbu tiek izrakstīts rēķins konsekventi līgumā noteiktās maksimālās izmaksu robežas līmenī. Uzņēmums var būt vienīgi tad, ja līgumā vai darba izpildes pasūtījumā norādīts rēķinā iekļaujamais stundu skaits;
- konkrētas personas, kas norādītās kā galvenie darbinieki, līgumā nav nodarbinātas;
- piedāvāto darbu neveic esošais darbaspēks. Nepieciešams pieņemt darbā daudzus jaunus darbiniekus; jaunpieņemtā darbaspēka likmes ir ievērojami zemākas nekā iepriekš piedāvātās;
- darbinieku prasmes neatbilst attiecīgajā darba kategorijā noteiktajām prasībām vai līguma prasībām;
- darbinieki, kurus parasti uzņēmums apmaksā netiešā veidā, līgumā tiek apmaksāti tiešā veidā;
- partneru, amatpersonu, uzraudzītāju un citu darbinieku darba laiks tiek apmaksāts neatbilstīgi līguma noteikumiem vai uzņēmumā noteiktajai grāmatvedības politikai un procedūrām.

ZIŅOŠANAS PROCEDŪRA PAR KRĀPŠANU EIROPAS BIROJAM KRĀPŠANAS APKAROŠANAI (*OLAF*)

Vadošās iestādes vai citas iestādes, kuras izraudzītas ziņošanai par pārkāpumiem un krāpšanu *OLAF*

Ceturkšņa ziņojumi saskaņā ar Komisijas Regulām (EK) Nr. 1681/94 un (EK) Nr. 1831/94 par gadījumiem, kas saistīti ar 2000.–2006. gada plānošanas periodu, un saskaņā ar Komisijas Regulu (EK) Nr. 1828/2006 (27.–36. pants) — par gadījumiem, kas saistīti ar 2007.–2013. gada plānošanas periodu.

Īpaši norādījumi revīzijas iestādēm²²

Revidents veic revīziju, lai gūtu pamatotu apliecinājumu tam, ka vadības un kontroles sistēmas darbojas efektīvi, nodrošinot, ka apstiprinātie izdevumi ir likumīgi un pareizi. Revidentiem nav jābūt tādām specifiskām zināšanām kā personām, kuras ir primāri atbildīgas par krāpšanas atklāšanu un izmeklēšanu. Tomēr, lai gūtu šo pamatoto apliecinājumu, revīzijas laikā revidents ievēro profesionālu piesardzību²³. Ja riska novērtēšanas, revīzijas plānošanas vai sistēmas pārbaūžu un padziļinātu pārbaūžu laikā revidents secina, ka apstākļi liecina par iespējamu krāpšanas pastāvēšanu, viņam vai viņai jāzina, kā rīkoties aizdomu par krāpšanu gadījumā un kā par tām ziņot.

Attiecīgajai revidējamajai struktūrvienībai nesniedz informāciju saistībā ar aizdomām par krāpšanu (lai nodrošinātu to, ka pierādījumi par krāpšanu tiek saglabāti).

Revidentiem ir jāinformē vadošā iestāde vai cita iestāde, kura izraudzīta ziņošanai par pārkāpumiem *OLAF*, par aizdomām par krāpšanu (izņemot gadījumus, kad iespējamā krāpšana attiecas uz pašu vadošo iestādi vai uz citu izraudzītu atbildīgu iestādi), lai tai ļautu veikt jebkādas nepieciešamas darbības un aizsargpasākumus, lai aizsargātu Kopienas finanšu intereses, tostarp koordinēt tās valstu iestādes, kuras ir kompetentas krāpšanas un pārkāpumu jomā.

Vispārīgi norādījumi ES pilsoniem

Ikviens var informēt *OLAF* par aizdomām par krāpšanu vai korupciju, kas skar Eiropas Savienības finanšu intereses. Galvenais noteikums ir šāds — jo agrāk un precīzāk tiks sniegta informācija, jo labāk. Jāiesniedz arī visi pieejamie dokumenti, lai šādu informāciju pamatotu.

²² Reģionu politikas ĢD un Nodarbinātības, sociālo lietu un iespēju vienlīdzības ĢD saviem revidentiem un darbiniekiem ir izveidojis savas iekšējas procedūras par ziņošanu krāpšanas gadījumos.

²³ Saskaņā ar Starptautisko revīzijas standartu (*ISA*) 240 revidenta atbildība ir izskatīt krāpšanu finanšu pārskatu revīzijā ar profesionālu piesardzību, proti, ar “attieksmi, kas ietver analītisku pieeju un kritisku revīzijas pierādījumu novērtējumu”. (*IFAC, "Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements"*)

Šajā sistēmā galvenā loma ir *OLAF* krāpšanas apkarošanas komunikācijas tīklam (*OAFCN*) (*), kurā ietilpst *OLAF* runasvīrs, valsts izmeklēšanas dienestu sabiedrisko attiecību pārstāvji un informācijas nodrošināšanas amatpersonas, kuras ir *OLAF* partneri dalībvalstīs.

(*) http://ec.europa.eu/anti_fraud/olaf-oafcn/en.html

OLAF var vērsties visās oficiālajās valodās, izmantojot šādus saziņas līdzekļus:

- nosūtot vēstuli uz šādu adresi: European Commission, European Anti-Fraud Office (OLAF), Investigations+Operations, B-1049 Brussels, Belgium;

- nosūtot ziņu uz šādu e-pasta adresi: OLAF-COURRIER@ec.europa.eu;

- izmantojot bezmaksas tālruņa (freephone) līnijas (<http://ec.europa.eu/anti-fraud>).

Visa kontaktinformācija: http://ec.europa.eu/anti_fraud/contact_us/index_en.html.